

Արդեն 1915 թ. ԱՄՆ-ում հաստատված խոստում էին ամերիկյան վերահսկողությանը «ճոր աշխարհակարգի» հաստատման մասին և առաջ էին քաշում դրա որակյալ իրականացման առաջին ծրագրերը: Չոլես է մոռանալ, որ մեզական գործող միջազգային կառույցների միջոցով աշխարհը վերահսկելու գաղափարի հեղինակները եւս ամերիկացիներն են և արդեն այն ժամանակ Ազգերի լիգայի գաղափարի մեջ դրված էին ամերիկյան առաջնությունը, դասժիշկ-վերահսկիչ միջազգային ռազմական ուժերի ստեղծման, անհնազանդ երկրների նկատմամբ ռազմասնեցական և ֆաղափական դասժամիջոցների կիրառման գաղափարները:

յով, իհարկե, երկու գերտերությունների անվիճարկելի առաջնությունը, այլևս դիտվում էր իբրև անհարկի բաշխում: Բաժնի այդ ռազմաֆաղափական կենտրոնները, ըստ ամերիկացիների, գուրկ էին որևէ տարածքի ու բովանդակությունից: ԱՄՆ-ը դիտարկվում էր որպես միակ գերագուր երկիրը, որը ռազմական ուժի հեծ միասին աշխարհի սարքեր Երջաններ էր ներմուծում նաև ֆաղափակություն, անգուց, դրա ամերիկյան ընթացումով:

դարին հաղթահարելով ամենամեծ խոչընդոտը՝ միջուկային մահազուրկ գինված սոցիալիստական համակարգը, ԱՄՆ-ը ձեռնամուխ է եղել ավելի փոքր, բայց եւս ավելի կայուն միավորների դիտարկությունը հաղթահարելու խնդիր: Երկրի է դառնալ խախտելու Ռիչարդ Նիկսոնի այն նախագաղափարը, թե «ԱՄՆ-ի համար խիստ վստահալոր հեծանվոներ կունենա այն դիրտուրումը, ըստ որի յուրաքանչյուր երկրի ներքին խնդիրները Միացյալ Նահանգների մտառոտ-

գեցնի ավանդական հեծանվոներին դաստնազմներ, ազգայնական եւ կրոնական ընդվզումներ, արածային հակամարտություններ եւ այլն, այսինքն այն ամենին, ինչը անկատարելի է դարձնում աշխարհն ու խախտում համակեցուրյան հիմքերը, անհրաժեծ է ինքնադրստուրման հնարավորությունները հասցնել նվազագույնի: Ամերիկյան բազմազգ, բազմակրոն եւ բազմաեծեր կարսան արդեն իսկ ցույց է տվել ազա ինքնադրստուրման տյայմաններում էրնուկրոնա-

րել լաշինամանրիկյան երկրները ձգտումը ինքնուրույնուրա եւ ալ լրնեանային ճանադարտով զարգացնելու սնեծությունը, դրադրանելով ֆաղափական անկախությունը: Ամերիկյան փակ մայրցամաք է, որի կարողությունները աշխատուր, բնական հարսությունները, հոգուր եւ գիտական միսք ծառայեցվեցին երիսասարդ դեծություն ԱՄՆ-ի բոլիչային զարգացմանը, իսկ այդ երկրները ցայսօր էլ մնացել են հումային կցորդի ասիճանին: Ինչ խոսք, նեված երկրները եւս ժամանակի ընթացում որո առաջադադում են ադրել, բայց հասարակական, սնեծական եւ ֆաղափական կյանքի բոլոր դորսներում նրանք էադրս զիջում են իրենց առաջնորդին եւ առաջիկայում իրավիճակի որեւէ արմասական փոփոխություն չի սդասվում: Չի կարելի ասել, որ Լաշինական Ամերիկայում սեփական դասկերացումներով «ճոր աշխարհակարգի» հաստատման ընթացքը ԱՄՆ-ին հեծությունը է սրվել: Բայց հենց այստեղ է, որ ԱՄՆ-ը կուսակեց գործունեության անհրաժեծ փորձը, որն այժմ սարածվում է աշխարհի վրա: Արդեն 1915 թ. ԱՄՆ-ում հաստատված խոստում էին ամերիկյան վերահսկողությանը «ճոր աշխարհակարգի» հաստատման մասին եւ առաջ էին քաշում դրա որակյալ իրականացման առաջին ծրագրերը: Չոլես է մոռանալ, որ մեզական գործող միջազգային կառույցների միջոցով աշխարհը վերահսկելու գաղափարի հեղինակները եւս ամերիկացիներն են և արդեն այն ժամանակ Ազգերի լիգայի գաղափարի մեջ դրված էին ամերիկյան առաջնությունը, դասժիշկ-վերահսկիչ միջազգային ռազմական ուժերի ստեղծման, անհնազանդ երկրների նկատմամբ ռազմասնեցական և ֆաղափական դասժամիջոցների կիրառման գաղափարները: ԱՄՆ-ի միանձնյա գերիշխանությունը հաստատելու կոչված Վերայան տյայմանագրի 14 կեծերը ներկայացրած նախագահ Վիլսոնին անվանում էին ոչ այլ կերպ, քան «ճոր առաջալ»:

ՆՈՐ ԵՆ ԱՐԴՅՈՔ «ՆՈՐ ԻՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ»

— ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ —
«Հայաստան-Միջին Արևելք» վերլուծական կենտրոն

Ավելի ուշ, արդեն նախագահ Քարտերի իշխանության ժամանակ ազգային անվտանգության գծով նրա խոտրողական Ձիգմունդ Բզեծինակին վերջնականադրես հասակեցրեց ֆաղափական այդ վարդադեծության տարյունը՝ նեծելով, թե «Մենք մարտահրավեր ենք նեծում սովեցներին՝ կամ համագործակեցել մեզ հեծ, կամ վստեզել այն դասական նեծանկարությունը, որ նա ունի մեր ժամանակների մեծագույն խնդիրների լուծման հարցում: Ես կարծում եմ, Եարունակում է նա, որ խեչամիս կլինի ընդունել այն փաստը, որ մրցակցությունը Եարունակվում է եւ այդ դասնատով մենք դեծ է Եարունակենք մրցակցությունը»:

վարձվեց 1991 թ. ԽՍՀՄ փլուզումով եւ «ճոր աշխարհակարգը», որի սադմերը ձեւավորվել էին դեռես դարակզրին եւ միս ու արյուն սսացել վարսունականներին, ամբողջ ուժով կյանքի է կոչվում աշխարհի ողջ սարածքի վրա: Առանցքային դեծ է համարել Լինդոն Ջոնսոնի վարչակարգում խոտրողականի դասեծը գրավող Ուոլթ Ռուսոթոմի այն դրույթը, թե «Ամերիկյան գաղափարախոսությունը դասեծությունը նախ եւ առաջ միջոց է Եալ ավելի ընդգրկուն խնդիր հանգուցալուծելու համար: այն է՝ ամերիկյան կենսակերտի դասեծությունը»: Դրանով իսկ նեված խոսքերի հեղինակը ԱՄՆ-ի ազգային Եահերի դասեծությունը դասեծությունը գաղափարը դուրս էր բերում բուն ԱՄՆ-ի սարածներին եւ սարածում ողջ աշխարհի վրա:

կան ներդասակության օրինակը, ուր առանձին իեան միջադեղերը դիտարկվում են ավելի Եուս իբրեւ բացառություն, քան օրենք: Բայց հնարավոր է արդյոք մեկ երկում գործող եւ իր տարյամբ ոչ այնքան կասարյալ ներքին համակարգը կիրառել ողջ աշխարհի նկատմամբ: Հավանաբար, որո ուժեր այս հնարավոր էին համարում եւ այսօր էլ մնացել են նույն կարծիքին, եթե «ճոր աշխարհակարգը» կառուցվում է նման ներդասակության ուղղված հիմունքների վրա: Այստիսով, կան երկու սկզբունքային խոչընդոտ, որոնց հաղթահարումը աշխարհի արդագան կերտող ֆաղափազեծներին մոտեցնելու է իրենց բարձրի նդասակին: Առաջինը, աշխարհում դեծ է հաստատվել սնեծական այն մեխանիզմը, որը առավելագույնս նդասում է երկրների ու ժողովուրդների ինեծգրացիային, բուլլացնում է մեվալորային, հոգեբարտյական սարանջասման սահմանները եւ էրնուկրոնական ինքնագիտկությունը հասցնում նվազագույնի, այսինքն ազա Եուկայական հարաբերությունները: Երկրորդ, կարելի արմասականության ողնեար աշխարհում եւ հակադրես այն ժողովուրդների մոտ, ովքեր նրա գաղափարական հիմքի ավանդական կրողներն են:

Սակայն դարակզրի Ամերիկան դեռես կարող չէր հաղթահարելու Հին աշխարհի Եվրոդայի դիտարկությունը եւ անհրաժեծ էր անցնել երեւ աշխարհամարտերի միջով (ճերայալ «սառը դասերազը»), որոքեզի հյուծված Եվրոդայի, ճադոնրայի եւ Ռուսաստանի վրա հառներ ամերիկյան գերիշխանությունը: Տարածային եւ ազգամիջյան հակամարտությունների բորբոնման, վերահսկողության եւ «կարգավորման» փորձը եւս ձեոք էր բերվել Լաշինական Ամերիկայում եւ ցայսօր Եալսերի համար անվորդը բվացող այդ սարածում գոյություն ունեծ Եուրջ յոս սարածային խնդիր, որոնք ցանկացած ժամանակ կարող են վերածել այն Միջին Արեւելքի, Հարավայալի կամ Անդրկովկասի: Այստիսով, ամերիկյան սարքերակով «ճոր աշխարհակարգի» հաստատման գաղափարը հեծուդականոնն հեծադրեցվել է ողջ XX դարի ընթացում, քայլ առ քայլ մոտեցնելով այն իս ժամը, որն այսօր վերջադրես առկա է: Իրադարձությունների զարգացման ավանդույթներին եւ ներկա փուլի հնարավոր զարգացումներին կանդրադառնալով հաջորդ հողվածներում, քանզի ներկայիս, առաջին հայացքից մասնավոր բվացող խնդիրները (այդ բվում նաեւ ԼՂՀ խնդիրը եւ Հայաստանի ֆաղափական արդագան) ի վերջո հանգուցալուծում են ընեելու սրասեզիական ժրագրի զննիանուր համասնեսում: Այն ժողովուրդները, որոնք կկարողանան ճիեծ կողմնորոշվել «ճոր իրողություններում», հնարավորություն կունենան դիտարկել սեղալության ալիքին, իսկ գուցե եւ Եահարածիներ կորեծ դրանից:

Երե նեդասերազմյան յոս սասնամյակներում Վաչեիզսոնն իր դասակիցների հեծ միասին դայարում էր կոնունիստական գերիշխանության սարածման դեծ, ադա այսօր խնդիրը Եալ ավելի լայն Երջանակներ է ընդգրկում եւ հավակնում արմասական փոփոխությունների աշխարհի ժողովուրդների կյանքում: ԽՍՀՄ փլուզումից հեծ, բվում է, թե մնացել է վերջին վճանական ֆայերն անել ամերիկյան սասնդարեծները դուրս զեծվող համակարգերի վրա անհրաժեծ վերահսկողություն հաստատելու ուղղությամբ, որը կադաուովի «ազա աշխարհի» դեծուկրասական գերիշխանությունը բոլոր Երջաններում: Ընդ որում, «ազա աշխարհի» առանցքը եղել եւս մնում է ազգային, կրոնական ու այլ առանձնահատկություններ իր ներսում սարալուծելու աննախադեղ ընդունակություն ունեցող երկիրը ԱՄՆ-ը, բայց ոչ Արեւսյան Եվրոդայի երկրները կամ ճադոնրային, որոնք դեծուկրասական հասարակարգի բոլոր ձեոքերումնեծով հանդերձ եղել եւս մնում են ազգային դեծություններ, իրենց մեջ կրելով դարերական ազգայնական դրսեուրումների վստեզը: «Նոր աշխարհակարգի» ճանա-

րյան առարկան են» եւ այժմեական է դասնում նույն նախագահի մեկ այլ սեսակեծը՝ «Մեր նդասակր դեծ է լինի բարտյական միասնականություն սեղծումը, որը բույլ կսա բազմակարծությանը ադրող աշխարհը դարձնել սեղծարար, կառուցող, ոչ թե ավերող ու կործանիչ»: Այստիսով, ԱՄՆ-ի ֆաղափական միսքը նդասակ յունի սահմանափակելու, առավել եւս ոչնչացնելու բազմակարծությունը իր միարեւեո գերիշխանությամբ, այլ աշխարհի ժողովուրդներին դարտարելու բազմակարծության այն սարքերակը եւ դրանից բլող վարի կանոնների այն ձեծը, որը համադասասլանում եւ ներարկվում է ամերիկյան սեսակեծին: «Նոր աշխարհակարգի» այս սարքերակի վերջին իրական արզելը արմասկանությունն է, բադիս ամենայն իմաստով, կրոնական, ազգային, մեակուրային, ֆաղափական եւ սնեծական արմասկանությունը, այսինքն յուրաքանչյուր ժողովրդի բնական եւ հավերձ ձգտումը իր ինքնադրստուրման ընթացում հասնել այն առավելագույնին, ինչին ինքն ընդունակ է եւ այդ ընթացում հնարավորին չափ հավասարիմ մեզ սեփական ինքնությունը, ավանդույթներին, արմասներին: Խախտում է արդյոք նման արմասկանությունը կառուցողական բազմակարծության հիմքերը: Անգուց: Համաաշխարհային դասնությունը բազմիցս ադադուցել է, որ ժողովուրդների արտասայված ինքնադրստուրման անխուսափելիորեն նեղացնում է նրանց հարեանների դրսեուրման Երջանակները եւ բնական հակազեծություն է առաջացնում: Ուսեի, որոքեզի ժողովուրդների ինքնադրստուրման չեան-

«...Ամերիկյան այժմ մոտեցել է դասական այն սահմանագծին, երբ մեծ ժողովուրդը կանգնած է չգիտակեցելու վստեզի առջեւ, թե ինչը նա կարող է անել եւ ինչն է նրա իշխանությունից դուրս: Այս հիվանդության դասնատները դեռես ամբողջովին դարգարանված չեն, բայց նրա կրկնությունը (ոեցիդիվը) դասնության արտասայություններինց մեկն է, ուժը հակում ունի նույնացնել իրեն առափնուրյան հեծ: Մեծ ժողովուրդը սարոհնակ ձեուով համարում է, որ իր ուժը ասվածային օրնություն արտասայությունն է, որը նրա վրա է դրել մյուս ժողովուրդների ճակա: Տազրի առանձնահատկ դասասլանանսվությունը, որի իմաստը նրանց ձեուալիսումն է ըստ իր (ամերիկյան) նմանության եւ դասկերի: Ուժը իրեն առափնուրյան է համարում եւ հակում ունի կարծելու, որ ամեն ինչ կարող է: Մեկ անգամ արդեն ինքն իրեն ներեծելով սեղիական առափնուրյան գաղափարը, մեծ սերությունն ի վիճակի չէ հրաժարվելու այն մսքից, թե ինքը կարող է եւ դեծ է կյանքի կոչի ասվածային կամը»:

Երտասերազմյան առաջին երկու սասնամյակների Ամերիկյան բնուրագող Ուիլիյամ Յուրքայրի այս խոսքերը խիստ այժմեական հեղողություն ունեն մի Եուսափելի սարքերությամբ, որ ԱՄՆ-ի սրասեզիական հաղթանակը «սառը դասերազմում» հանգեցրել է միարեւեո գերիշխանության հաստատման աշխարհում, նրան, ինչի մասին երազելով Հեծի Քիսիզեբըր գրում էր, թե «ֆաղափական բազմարեւեոությունը անհնարին է դարձնում ամերիկյան որոունների իրականացումը»: Նրա ժամանակ էր, որ Միացյալ Նահանգներում ֆաղափական միսքը վերանայեց բազմարեւեոության անկայությունն իբրեւ կայունության ու անվտանգության համեմատական երաշխի դիտարկելու գաղափարը եւ դրկեց այն նդասակային դայարի հիմքը, որի արդյուններն այսօր ակնհայտ են:

Այդ բազմարեւեոությունը, որի դայմաններում ռազմաֆաղափական ժանրության կենտրոնների ֆանակն ավելանում էր, դադարան-

